

Organ Bağışçılığında Sosyal Sermayenin Etkisi: Toplumsal Bağların Gücü

Fikret Etçi¹

Nadide Sevil Tülüce²

Özet

Sosyal sermaye, sosyal normların önemine vurgu yaparak karşılıklı güven ve işbirliği temelinde işleyen bir toplumda ekonomik işlem maliyetlerinin azalacağını vurgu yapmaktadır. Ayrıca, sosyal sermaye, piyasa ve toplum arasındaki mesafeleri daraltan bir kamusal mal olarak da değerlendirilmektedir. Sosyal ilişkileri önemine atıfla kullanılan bu sermaye çeşidi bireyler arasındaki güven, normlar ve ağlar aracılığıyla toplumun ortak amaçlara ulaşmasını kolaylaştıran önemli bir unsurdur. Araştırma, sosyal sermayenin yüksek olduğu toplumlarda organ bağışçılığı oranlarının daha yüksek olduğunu ve bireylerin organ bağışı konusunda daha istekli ve bilinçli olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, güçlü aile bağları, aktif topluluk katılımı ve yaygın güvenin organ bağışçılığına yönelik olumlu tutumları artırdığını göstermektedir. Ayrıca, sosyal sermayenin yüksek olduğu topluluklarda, organ bağışına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin de daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Sosyal sermaye, bireyler, gruplar veya kurumlar arasındaki ilişkilerin, ağların ve normların bir toplamı olarak ifade edilir ve bu bağlamda, işbirliğini ve karşılıklı faydayı artıran bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Sosyal sermaye kavramı, toplumsal yapıların, özellikle de güven, normlar ve ağlar gibi sosyal varlıkların, bireysel ve toplu faaliyetlerin etkinliğini nasıl artırdığını inceler.

1 Doktora Öğrencisi, Kayseri Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, fikret.etc@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-5038-6879>

2 Doç. Dr., Kayseri Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, nadidetuluce@kayseri.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-2804-0728>

Sosyal sermaye, bireylerin iş birliği ve eşgüdümü sağlamalarında önemli bir rol oynar (Coleman, 1988). Organ bağıışı da özgeci ve toplum yanlısı bir davranış olması sebebiyle, sosyal sermayenin güçlenmesi organ bağıışı sayısının artmasına katkıda bulunabilir (Yurt ve Şavran, 2022). Yani, toplumsal dayanışmanın ve güvenin yüksek olduğu toplumlarda insanlar organ bağıışına daha sıcak bakabilir.

Sosyal sermaye ve organ bağıışçılığı kavramları, toplumsal ilişkiler ve kamu sağlığı bağlamında önemli kesişim noktalarına sahiptir. Sosyal sermaye, şahıslar arasındaki güven, sosyal ağlar ve normlar aracılığıyla işbirliği ve dayanışmayı teşvik eden bir toplumsal kaynak olarak tanımlanır. Bu kavram, bireylerin ve toplulukların karşılıklı yarar sağlayacak şekilde etkileşimde bulunmalarını sağlayarak sosyal dayanışmayı güçlendirir.

Sosyal sermaye kavramı, toplumun gelişimindeki etkinliği ve önemi bağlamında uzun yıllardır sosyolojik incelemelere konu olmaktadır. Bu kavram, Marks, Weber, Smith ve Durkheim gibi önemli düşünürler tarafından sosyal ve ekonomik sorunların çözümü için bir araç olarak kullanılmıştır (Woodhouse, 2006). Sosyal sermaye kavramı, geleneksel sosyal bilimin bireyselliği önemli derecede merkeze almasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle ve Reagan ve Thatcher dönemlerinde, aşırı bireysellik vurgusu eleştirilere yol açmış ve bu da sosyal sermayeye olan ilgiyi artırmıştır (Field, 2006).

Sosyal sermaye, ekonomik faaliyetlerin sosyal ilişkilerle olan bağıını inceleyen bir kavramdır. “Sosyal” terimi, sosyal sermayenin kaynaklarının yalnızca bireyler tarafından sahiplenilemeyeceğini vurgularken, “sermaye” terimi, sosyal sermayenin finansal sermaye ve insan sermayesi gibi verimliliğe olumlu katkıda bulunduğunu ve başka sermaye türleriyle etkileşim içinde olduğunu ifade etmektedir. Sosyal sermaye, sosyal ilişkilerin kalitesini ve niteliğini belirleyerek işbirliği ve güven ortamı oluşturur. Bu unsurlar, toplumların gelişimine ve ekonomik başarısına önemli katkılar sağlamaktadır (Özdemir, 2008).

Sosyal sermayeyi inceleyen araştırmacılar, analiz düzeylerine göre çeşitli tanımlar geliştirmişlerdir. Sosyal sermaye, bir takım çalışmalarda ulusların, toplulukların ve coğrafi bölgelerin bir özelliği olarak tanımlanırken, diğer çalışmalarda örgütlerin ve bireylerin bir niteliği olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, sosyal sermaye hem makro hem de mikro düzeyde çeşitli perspektiflerden incelenmiş ve değerlendirilmiştir (Leana ve Van Buren, 1999).

Sosyal sermayeyi “kamu malı” olarak değerlendiren araştırmacılar, bu kavramı makro düzeyde ele almışlardır. Buna karşılık, sosyal sermayeyi “özel mal” olarak gören araştırmacılar ise bu olguyu mikro düzeyde analiz etmişlerdir. Örneğin, Putnam (2000)’a göre sosyal sermaye, karşılıklı yarar için işbirliği ve kordinasyonu kolaylaştıran normlar, ağlar ve sosyal güven gibi sosyal örgütlerin haiz oldukları özellikleri belirtmektedir. Sosyal sermaye, Fukuyama (1995)’e göre, organizasyon veya grupların ortak hedefler doğrultusunda birlikte çalışma kapasitesidir. Coleman (1990), sosyal sermayeyi sosyal yapının unsuru olarak ele alarak, bunu sosyal yapı içerisindeki şahısların davranışlarını kolaylaştıran bir kaynak olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalardan hareketle, sosyal sermayeyi kamu malı olarak kabul edenlerin, sosyal sermayenin topluma direkt, bireylere ise dolaylı olarak fayda sağladığı görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. Buna karşılık, sosyal sermayeyi özel mal açısından görenler, sosyal sermayenin bireylere doğrudan, topluma ise dolaylı olarak fayda sağladığı kanaatindedirler (Leana ve Van Buren, 1999). Portes’e (2000) göre, sosyal sermaye, aktörlerin sosyal ağlar veya başka sosyal yapılar içerisindeki üyelikleri aracılığıyla fayda sağlama yetenekleridir. Knoke (1999), sosyal sermayeyi, sosyal aktörlerin örgüt içerisinde veya örgütler arasında başka sosyal aktörlerin kaynaklarına erişmek için bağlantılar kurduğu ve bu bağlantıları harekete geçirdiği bir süreç olarak tanımlar.

Sosyal sermaye kavramının kapsamı, toplumsal hayatın temel bir yönünü yansıtır. Burt (1992) sosyal sermayeyi, insan ve finansal sermayelerin değerlendirmesi amacıyla fırsatlar temin eden iş arkadaşları, arkadaşlar ve daha geniş ilişkiler ağı olarak tanımlamaktadır. Sosyal destek sağlama, arkadaşlık ve psikolojik gereksinimlerin karşılanması ve maddi yardımda bulunma gibi çeşitli işlevler üstlenebilir. Bu nedenle, geniş kapsamlı bir çatı özelliğine sahip olan sosyal sermaye, çeşitli disiplinlerden beslenmiş ve farklı kuramsal bakış açıları tarafından incelenmiştir. Ancak, sosyal sermayenin bu denli geniş bir yelpazeye sahip olması, bazı kuşkucu yaklaşımlara da yol açmıştır. Hatta, Lappé ve du Bois (1997) gibi, kavramın aşırı esnek bir yapıya sahip olduğunu iddia edenler olmuştur. Bu minvalde, sosyal sermaye boyutunun genişletilmesi, kavramın farklı disiplinlere entegre bir şekilde kullanılmasına olanak tanımıştır.

Sosyal sermaye ile sosyal normlar arasında yakın bir ilişki mevcuttur. Sosyal normlar, toplum tarafından genel kabul gören ve bireylerden beklenen davranış kalıplarıdır. Bu normlar, toplumsal değerlerin ve fikirlerin korunmasına katkı sağlarken, grup üyeleri arasındaki olumlu etkileşimleri kolaylaştırarak toplumsal uyumu destekler (Eren, 2021). Sosyal normların

bu işlevleri, bireyler arasında karşılıklı anlayış ve iş birliğini teşvik ederek, sosyal yapının istikrarını sürdürmesine yardımcı olmaktadır.

Organ bağışçılığı ise, bireylerin organlarını diğer insanlara bağışlama sürecidir ve bu süreç, sosyal sermayenin çeşitli unsurlarıyla yakından ilişkilidir. Yüksek düzeyde sosyal sermayeye sahip toplumlarda, güven ve işbirliği seviyelerinin yüksek olması nedeniyle organ bağışçılığı oranlarının da artması beklenir. Güçlü toplumsal bağlar, bireylerin organ bağı gibi altruistik davranışlarda bulunma olasılığını artırır. Bu bağlamda, sosyal sermayenin artırılması, organ bağışçılığı farkındalığının ve katılımının artırılmasına önemli katkılar sağlayabilir.

Sosyal sermaye, bireyler ve topluluklar arasındaki sosyal bağları ve bu bağların toplumsal faydaya nasıl dönüştüğünü ifade eder. Organ bağışçılığı ise, bireylerin kendi organlarını başkalarına bağışlama niyetini ve eylemini içerir. Bu iki olgu arasındaki bağlantı şu şekillerde ortaya çıkar:

- **Güven:** Sosyal sermayenin önemli bir bileşeni olan güven, organ bağışçılığı için kritik bir faktördür. Toplumda yüksek düzeyde güven olduğunda, bireyler organ bağışının adil ve etik bir şekilde yönetileceğine inanır. Bu güven, bireylerin organlarını bağışlama konusundaki tereddütlerini azaltır.
- **Normlar:** Sosyal normlar, toplumun belirli davranışları teşvik eden veya caydıran kurallarıdır. Sosyal sermayenin güçlü olduğu topluluklarda, organ bağışçılığına yönelik olumlu normlar daha yaygın olabilir. Bu normlar, bireylerin organ bağışçısı olma konusunda motive olmalarını sağlar.
- **Sosyal Ağlar:** Sosyal sermaye, şahıslar içerisindeki sosyal ağları ve bu ağların sağladığı destek sistemlerini kapsar. Geniş ve güçlü sosyal ağlara sahip olan bireyler, organ bağışçılığı hakkında daha fazla bilgi ve teşvik alabilir. Sosyal ağlar, aynı zamanda organ bağışçılığı kampanyalarının daha geniş kitlelere ulaşmasına da yardımcı olur.
- **Bilgi ve Farkındalık:** Sosyal sermayenin yüksek olduğu toplumlarda, organ bağışçılığına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyi daha yüksek olabilir. Bu, bireylerin organ bağışçılığı hakkında daha bilinçli kararlar almalarını sağlar.

Sonuç olarak, sosyal sermaye ve organ bağışçılığı arasındaki ilişki, toplumsal sağlık politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Sosyal sermayeyi güçlendirmeye yönelik stratejiler, organ bağışçılığını teşvik etmek ve dolayısıyla toplum sağlığını iyileştirmek için etkili

bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu stratejiler, bireylerin ve toplulukların sağlıklı ve dayanışmacı bir şekilde gelişmesine katkıda bulunabilir.

2. Organ Bağışçılığı

Doku veya organ nakli, işlevini yitiren bir organın yerine, ölüden veya canlı bir donörden alınan sağlıklı ve aynı işlevi görecekt dokunun veya bir organın nakledilmesidir. Günümüzde, çok sayıda ki kronik organ hastalığının tedavisinde, geçerli, rutin ve ileri bir yöntem olarak organ nakli yaygın bir şekilde tercih edilmektedir. Organ nakli, organ yetmezliği yaşayan hastaların hayat kalitesini önemli ölçüde artırabilir. Bu alandaki büyük gelişmelerin temel taşlarından biri ise şüphesiz organ bağışdır (Efil vd., 2013).

Organ bağışı, bir kişinin kendi organını yasal olarak, hayattayken veya tıbbi olarak ölü ilan edildikten sonra başka hastaların tedavisinde kullanılmak üzere bağışlaması ve bunu belgelerle resmileştirmesi sürecidir (Efil, 2022).

Organ bağışı, 1980'li yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamış olup, insan hayatı açısından taşıdığı kritik önem nedeniyle günümüz tıbbında en fazla araştırma ve geliştirme çalışmalarının yapıldığı alanlardan biri haline gelmiştir. Organ bağışı sayesinde, insan sağlığının korunması ve hastalıkların tedavi süreçlerinde kayda değer iyileşmeler sağlanmıştır. Tıbbi alanda yaşanan gelişmeler neticesinde birçok organın nakli, kısa sürelerde ve yüksek başarı oranıyla gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca, bilim insanları, uygun organ bulunamaması sorununu tamamen ortadan kaldırmak amacıyla “yapay organ” incelemeleri üzerine yoğun yatırımlar yapmaktadır (Şen ve Azak, 2019).

Ancak, insan hayatı açısından bu kadar kritik olmasına rağmen, organ bağışı günümüzde bilim insanları tarafından istenilen düzeye ulaştırılamamıştır. Organ bağışının önündeki var olan engeller, çeşitli faktörlerden meydana gelmekte olup, bu faktörler birkaç temel başlık altında incelenebilir: ailelerin tutumu, hastalık türleri, yasal prosedürler ve bireylerin dini inançları (Smirnoff vd. 2001). Bu unsurlar, organ bağışının yaygınlaşmasını ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini engelleyen başlıca sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Ghorbani ve arkadaşlarının (2011) ağır hasta veya yaralı yakınlarını kapsayan çalışmasında, 81 potansiyel bağışçı aile incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, ailelerin %44,40'ının beyin ölümü kriterlerine ikna olmadıkları gerekçesiyle organ bağışını kabul etmedikleri tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, ailelerin %13,60'ı dini inançları nedeniyle bir mucize bekledikleri için organ bağışında bulunmak istemediklerini belirtmiştir. Organların nasıl kullanılacağı konusunda şüpheleri olanların oranı ise %10 olarak hesaplanmıştır. Mevcut çalışmada, tamamen dini

inançlarına dayanarak organ bağıışı yapmayı reddeden aile oranı ise, %8,6 olarak tespit edilmiştir.

Organ bağıışına ilişkin risk algısı, toplumun bu konuya yönelik tutumlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Toplumun organ bağıışı hakkındaki görüşleri, bağıışla ilgili risklerin nasıl değerlendirildiğı ve bu risklerin ne kadar önemli görüldüğü gibi etkenlere bağılı olarak değışiklik göstermektedir. Örneğın, bilgi eksikliğı, yanlış inanışlar ve önyargılar, organ bağıışı konusunda yeterli farkındalığın oluşmasına engel olabilir (www.tbv.com.tr).

Kurt (2003), karar verme sürecini etkileyen faktörleri nesnel ve öznel olarak iki grupta sınıflandırmıştır. Öznel faktörler, içgörü, deneyim ve bilimsel yetkinlik ile birlikte kişisel yargılar ve duyguları içerir. Nesnel faktörler ise, karar vericinin kişisel özelliklerinden bağımsız olup genellikle daha somut ve ölçülebilir verilere dayanan unsurlardır.

Bu ayırım, karar verme sürecinin karmaşıklığı ve farklı etkenlerin etkisini ortaya koymaktadır. Kararlar, genellikle öznel ve nesnel faktörlerin dinamik etkileşimi sonucunda şekillenir. Öznel faktörler, bireyin kişisel deneyimleri, içgörülerini ve duygusal tepkilerini içerirken; nesnel faktörler, daha somut ve ölçülebilir verilere dayanır. Bu faktörlerin farkında olmak, karar verme sürecinde daha bilinçli ve sağlıklı tercihler yapılmasını destekleyebilir. Bu çerçevede, karar verme sürecinin analizi, hem kişisel öngörü ve duygusal unsurları hem de objektif verileri dikkate alarak daha bütüncül bir yaklaşım gerektirir.

Kararlar sıklıkla anlık seçimler olarak algılansa da aslında geçmiş deneyimlerin ve gelecekteki olası sonuçların bir yansımasıdır. Bu bağlamda, karar verme sürecini yalnızca tek bir an olarak değıl, çeşitli aşamaların oluşturduğu kapsamlı bir süreç olarak değerlendirmek daha isabetli olacaktır. Karar anının ötesinde, bu kararı almak için yapılan analizler ve araştırmalar gibi karmaşık süreçleri de göz önünde bulundurmamak gerekmektedir (Sağır, 2006).

Mantık, doğru fikir yürütmenin aracı olarak işlev gördüğünde sistemli, tutarlı ve eleştirel düşünmeyi de doğası gereğı bünyesinde barındırır. Mantıksal düşünme, mantık ilkelerine ve kurallarına uygun bir düşünme biçimini ifade eder ve bu bağlamda büyük bir öneme sahiptir. Çeşitli akıl yürütme kuralları ve ilkeleriyle donatılmış olan mantıksal düşünme, doğru kararlar alabilmek ve karşılaşılan problemlere eleştirel ve rasyonel bir yaklaşım sergileyebilmek için etkili bir yöntem sunar (Başarer, 2021).

Mantıksal olmayan kararlar, duygusal, sezgisel veya eksik ve yanlış bilgilere dayalı olarak alınan kararlardır. Organ bağıışı oranları ile mantıksal olmayan kararlar arasındaki ilişkiyi anlamak için duygusal etkiler, bilgi ve farkındalık düzeyi, sosyal ve kültürel faktörler ile kişisel deneyimler ve algılar gibi çeşitli unsurlar incelenmektedir. Örneğin, bireyler organ bağıışı konusunda yeterli bilgiye sahip olmayabilir veya yanlış bilgilere dayanarak karar verebilirler. Bu durumda, yetersiz veya hatalı bilgi, bireylerin organ bağıışından kaçınmalarına yol açabilir. Ayrıca, bazı kültürel veya dini inançlar organ bağıışını desteklemeyebilir veya buna karşı çıkabilir. Bu inançlar, bireylerin organ bağıışı yapma kararlarını olumsuz yönde etkileyebilir ve bağıış yapma eğilimlerini azaltabilir. Bu bağlamda, organ bağıışı ile ilgili mantıksal olmayan kararları daha iyi anlamak için bilgi eksikliği, duygusal tepkiler ve kültürel-dini normlar gibi faktörlerin etkileşimini değerlendirmek önemlidir.

Kişilerin organ bağıışı kararlarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar organ bağıışı niyetini etkileyen faktörler arasında kültür, din, algılanan korku, toplumsal inanç ve ailenin önemli etkisinin olduğunu göstermektedir (Radecki vd., 1997). Bu faktörlere ilaveten altruistik değerler, kişisel deneyimler, demografik ve kişilik özellikler yer almaktadır. Bu minvalde, organ bağıışını etkileyen ana faktörler literatürde genellikle bu başlıklar altında toplanmaktadır:

Bilgi: Organ bağıışı karar verme sürecinde, bilgi diğer tüm unsurlar arasında en önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bilgi, organ bağıışına dair doğruluğu kesinleşmiş olgu olarak tanımlanmaktadır. Bilgi, organ bağıışı sürecine ilişkin tüm aşamaları veya organ bağıışının gerçeklerini içermektedir (Arğan, 2007). Tokalak ve diğerleri (2006) tarafından yapılan çalışmada, organ bağıışı konusunda eğitim alan lise öğrencilerine eğitim öncesinde ve sonrasında anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, eğitim sonrasında, öncesine göre organ bağıışına istekli olma oranı yükselmiş, karşı olanların veya kararsız kalanların oranları ise azalmıştır.

Demografik Özellikler: Organ bağıışı kararlarına etki eden faktörler incelendiğinde, yaş, gelir, ırk, cinsiyet ve eğitim gibi demografik özelliklerin de etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Organ bağıışında bulunanların yaygın karakteristik özellikleri incelendiğinde ise genç, yüksek sosyo-ekonomik statüsü olan ve iyi eğitilmiş bireylerin öne çıktığı görülmektedir. İlaveten, bireyin sahip olduğu ailenin eğitim seviyesi de organ bağıışı kararına etki etmektedir (Sanner, 1994).

Aile: Araştırmalarda vurgulanan bir nokta, organ bağıışı konusunda ailelerin önemli bir rol oynadığıdır. Anketlerden elde edilen verilere göre, bireylerin organ bağıışı yapmama nedenlerinden biri, ailelerinin karşı

çıkacakları, üzülecekleri veya desteklemeyecekleri endişesidir (Göz ve Güreli, 2007).

Din: Dini inançlar, organ bağış kararı negatif etkileyen faktörler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak yapılan araştırmalar, bu oranın beklenenden daha düşük olduğunu göstermektedir. Organ bağışına olumsuz bakanların belirttiğı nedenler arasında dini inançların oranı, diğere nedenler ile mukayese edildiğinde daha düşük olduğı görölmektedir (Eren, 2021).

Toplumun genel algısının aksine, organ bağış, Hıristiyanlık, Musevilik, Protestanlık, İslamiyet ve Hinduizm gibi tüm büyük dinlerde desteklenmektedir. Hıristiyan bakış açısına göre, organ bağış hayırseverlik veya dostluk eylemi olarak kabul edilmektedir. Hinduizm inancına göre ise, organ bağış kendini feda etmek ve diğere insanların kurtuluşuna katkıda bulunmak anlamına gelir. Budizm dini, organ bağışını hayata saygı ve merhamet göstergesi olarak değerlendirirken, İslam dini bakımından organ bağış, başkalarının hayatını kurtarma amacıyla bir sorumluluk olarak görölür (Rumsey vd., 2003).

Altruistik Değerler: Altruizm, dış kaynaklardan gelen ödüller gözetilmeksizin, diğerelerine faydalı olacak eylemleri gerçekleştirme eğilimidir (Lwin vd., 2002). Altruistik inançlar, kişilerin diğere insanlara karşı iyi niyetli olma bakımından oluşturdukları tutumlardır (Radecki vd., 1997). Başka bir ifadeyle, altruizm, bir kişinin bir davranışı gerçekleştirirken kendi çıkarlarından ziyade diğerelerine yardım etmeyi düşünmesidir. Diğerelerine yardım etme eyleminin psikolojik yönü incelendiğinde, kişilerin başkalarına yardım etmeleri durumunda hangi tür fedakarlıklarla karşılaşabileceklerini anlamaları gerekmektedir (Arğan, 2007). Çoğı araştırmada, organ bağış yapmak isteyen şahısların çoğunlukla öncelikle altruistik değerlerden etkilendikleri bulunmuştur (Bear, 2000).

Korku: Organ bağışına ilişkin yapılan araştırmalar, bağış yaptıktan isteksiz olmanın temel nedenlerinin, açıklanamayan korkular ve algılanan riskler olduğunu belirtmektedir. Bireylerin organ bağış kartına sahip olmaları durumunda, önemli bir hastalık geçirdiklerinde, beyin ölümü gerçekleşmemiş olsa bile sağlık profesyonellerinin, yaşam kurtarma çabalarını yerine getirmeye isteksiz olabileceklerine dair inançlar örnek olarak sunulabilir (Bear, 2000).

3. Sosyal Sermaye Ve Organ Bağışçılığı İlişkisini Güçlendiren Faktörler

3.1. Güven

Toplumsal dayanışma, her türlü zorlukla başa çıkmanın yanı sıra, geleceği doğru ve sağlam bir biçimde inşa etmenin anahtarıdır. Bu dayanışma, toplumun kurumları, bireyleri ve kuruluşlarının ortak değerler etrafında birleşmesi ve kollektif bir şekilde hareket etmesiyle sağlanır (Güneş, 2021: 57). Toplumsal dayanışma, toplumun birlikte hareket etmesini, ortaklık ve iş birliği sergilemesini ifade eder. Bu kavram, bireylerin uyumsuz ve dağınık hareket etmemesini gerektirir. Toplumsal dayanışma, yalnızca kişisel ilişkileri değil, aynı zamanda bir toplumun kurumları, üretim yapısı ve değerlerinin tutarlılığını ve uyumunu da kapsar. Temel konularda büyük uyumsuzlukların ve çelişkilerin az olması esastır. Geleneksel yapılar içinde toplumu bir arada tutan bağlar zayıfladığında, toplumu muhafaza eden güvenlik ağları da dağılır. Güvenlik ağlarının zayıflamasıyla birlikte güvensizlik sorunu ortaya çıkar ve bu soruna müdahale edilmediğinde ‘kontrolsüz bireycilik’ kültürü yaygınlaşarak çeşitli sorunlara yol açar (Alpar, 2014).

Bireyler, toplumu ilk olarak ailede tanır, keşfeder ve benimser. Toplumsal birliktelik ve dayanışma için kritik öneme sahip olan “güven”, öncelikle aile üyeleri içerisindeki bağın gücü nispetinde ailede oluşur. Ailede güven duygusunu kazanan birey, akabinde toplumsal sorumluluk bilincine ulaşır. Bu süreç, bireyin ortak eylemler geliştirme ve ortak bir geleceği paylaşma kapasitesini artırır (Aydemir ve Tecim,2012:48). Toplumsal dayanışmayı direkt olarak destekleyen ve toplumsal bütünlüğün geleceğe taşınmasına katkı sağlayan “güven” kavramı, toplumsal bağlamda farklı açılardan incelenebilir; ancak genellikle üç ana kategoride öne çıkmaktadır (Uslaner, 2002).

- **Kişisel Güven:** Bireylerin günlük yaşamlarında kazandığı güven duygusu, genellikle aile üyelerine, tanıdıklara veya benzerlik hissi uyandıran kişilere karşı hissedilen güvene dayanır.
- **Genel (Ahlaki) Güven:** Genel (ahlaki) güven, bireylerin sadece aile üyelerine, tanıdıklara veya benzerlik hissi uyandıran kişilere değil, özellikle kendi sosyal çevreleri haricindeki yabancılara karşı duydukları güven duygusunu ifade eder.
- **Kurumsal (Sisteme) Güven:** Bireylerin toplumsal, siyasal ve ekonomik sisteme ve kurumlara duydukları güveni ifade eder.

Güven, paylaşılan normlara dayalı, düzenli, dürtüst ve işbirliği içinde davranışların hakim olduğu toplumlarda ortaya çıkan bir beklenti olarak

ifade edilmektedir (Gerşil ve Aracı, 2011). Bourdieu (2010), güveni ilişkisel bağlamda incelemiştir; Coleman (1988) ve Putnam (2000) ise güveni sosyal sermayenin en önemli bileşeni olarak değerlendirmiştir. Fukuyama ise, güvenin toplumsal işlevine vurgu yaparak bireylerin toplum içindeki karşılıklı güvenine odaklanmaktadır (Özdilli, 2024). Coleman, Putnam ve Bourdieu, güveni sosyal sermayenin bir ön koşulu, bir ürünü, bir göstergesi ve sosyal sermayeden sağlanan faydaların yanı sıra diğer faydaların elde edilmesine olanak tanıyan bir faktör olarak kabul etmişlerdir. Bu nedenle, sosyal sermaye ile güveni eşdeğer olarak görmüşlerdir. Bourdieu (2010), güveni ilişkiler perspektifinden ele alırken, Coleman (1988) ve Putnam (2000) güveni sosyal sermaye içerisinde en hayati unsur olarak ele almıştır.

Bu hususlara ek olarak organ bağışını etkilemesi muhtemel bir diğer husus sosyal sermayenin unsurlarından birisi olan güven kavramının tıbbi açıdan incelenmesi olan tıbbi güven olgusudur. Sağlık hizmetlerinde bilgi asimetrisi nedeniyle çeşitli güven eksiklikleri ortaya çıkmıştır. Bilgi asimetrisi, bir tarafın diğer tarafa kıyasla daha çok bilgiye sahip olduğu durumları belirtir. Sağlık hizmeti sunumunda, hizmet sağlayıcılar ile hizmet alanlar arasında bilgi asimetrisi bulunması yaygındır. Ancak, bu durum, sağlık hizmeti alan hastalar için olumsuz sonuçlar doğurabilir. Hastalar, gerekli sağlık hizmetleri hakkında hekimlere göre daha az bilgiye sahip olduklarından (Türkyılmaz, 2021), bilgi asimetrisi sağlık hizmeti sunumunda çeşitli güven eksikliklerine yol açabilir. Gilson'un (2003) ifade ettiği gibi, sağlık sistemleri için güven kritiktir; çünkü güven, sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde üretilmesi için sistem genelinde iş birliğini destekler.

Sosyal sermayenin temel bileşenlerinden biri olan güven, organ bağışçılığını teşvik eden kritik bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık sistemine ve organ bağışı süreçlerini yöneten kurumlara duyulan güven, bireylerin organlarını bağışlama kararlarını olumlu yönde etkilemektedir. Misra et al. (2003) çalışması, sağlık kurumlarına ve organ bağışı süreçlerine duyulan güvenin, bireylerin organ bağışçısı olma eğilimlerini artırdığını açıkça ortaya koymaktadır. Yüksek güven seviyeleri, bireylerin sağlık sistemiyle olan etkileşimlerinde daha rahat ve istekli olmalarını sağlamakta, bu durum da organ bağışçılığı oranlarının yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, sağlık sistemine ve ilgili kurumlara duyulan güvenin artırılması, organ bağışçılığı oranlarının iyileştirilmesinde stratejik bir öneme sahiptir.

Toplumdaki güvenin, organ bağışına olan kamu isteğini, organ nakli politikalarının etkinliğini ve organ bağışı sistemlerinin genel sürdürülebilirliğini etkileyen derin bir etkisi vardır. Bu bulgular, toplum

içinde organ bağıışı ve nakli süreçlerinin adilliğı ve etik davranışına olan güven ve inancı teşvik etmenin önemini vurgulamaktadır.

3.2. Sosyal Ağlar

Sosyal ağlar, karşılıklılığa ilişkin normları güçlendirerek, toplumsal güvenin oluşmasına olanak tanımaktadır. Bu nedenle, toplumsal ağlar, işbirliğini ve iletişimi kolaylaştırarak şahısların kolektif eylemlere yönelik engelleri kararlı bir şekilde aşmalarına yardımcı olur. Toplumsallık, ekonomik ve politik faaliyetlerin yoğun sosyal etkileşim ağlarıyla iç içe geçtiğı bir ortamda, bireysel fırsatçılığın azalmasına katkı sağlayarak önemli bir artı değer oluşturur. Sonuç olarak, yoğun etkileşime olanak tanıyan sosyal ağlar, toplumdaki bireylerin toplu eylemlere katılımını teşvik ederek, bireyselliğe karşı toplumsal bir bilinç oluşturarak toplumsal fayda sağlamak üzere bireyleri bir araya getiren bir güç haline gelir (Putnam, 1995).

Prusak ve Cohen'e göre, sosyal ağlar, bir bireyin sadece birçok insanı tanınmasıyla sınırlı değildir; aynı zamanda güçlü bir karşılıklılık potansiyeline sahip olabilmek için daha aktif bir biçimde bir miktar zaman, enerji ve duygusal yatırım gerektirir (Cohen ve Prusak, 2001).

Sosyal sermayenin kaynağı, bir bireyin ilişki içinde olduğu insanlarla olan etkileşimleridir. Coleman'a göre, sosyal sermaye, kişiler arasındaki ilişki ağlarının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Yani, sosyal sermaye, insanların çeşitli ilişki ağlarına katılımının kolektif bir sonucudur (Coleman, 1988). Bourdieu'ya göre, ağlar sadece sosyal sermayenin anlaşılmasına yönelik bir kavram değildir. Sosyal ağlar, istenilen sonuca ulaşmada sosyal sermayenin nasıl kullanıldığını açıklayan önemli bir unsurdur. Bourdieu (1986), sosyal ağları, bilinçsiz veya bilinçli, toplu veya bireysel yatırım stratejilerinin bir sonucu olarak kısa veya uzun vadede doğrudan yararlanılabilecek sosyal ilişkilerin oluşturulması veya yeniden üretilmesi amacıyla tanımlamıştır.

Sosyal ağlar, bireylerin tek başlarına başaramayacakları şeyleri başkalarıyla işbirliği yaparak gerçekleştirmelerine olanak sağlar. Bu ilişkiler sonucunda meydana gelen sosyal sermaye hem bireysel hem de toplumsal fayda sağlar. Field'a (2008) göre, bireyler günlük yaşamlarında işlerini halledebilmek veya karmaşık prosedürlerle uğraşmak yerine tanıdıklarıyla bir araya gelmeyi tercih etmektedirler. Bu sayede, bürokrasiyle zaman kaybetmek yerine daha hızlı sonuçlara ulaşma imkanı bulurlar. Bu nedenle, bazen resmi ağlar yerine daha gayriresmi sosyal ağları tercih etme eğiliminde olabilirler (Aldrich ve Zimmer, 1986), çünkü bu ağlar, bireylerin kolektif kazanıma yönelik işbirliği fırsatları bulmalarını sağlamaktadır.

Sosyal ağlar, sosyal sermayenin güven ve normatif boyutlarının etkinliğini artırmaktadır. Putnam'a göre, sosyal ağlar, mübadele süreçlerini kolaylaştırarak ve karşılıklı güveni güçlendirerek önemli bir rol oynar. Bu nedenle, başarılı bir ağ yapısı içinde, dayanışma ve iletişim artarak bireylerin ortak faaliyetlere katılımı teşvik edilir (Yavuz ve Abdioğlu, 2013).

Araştırmalar, sosyal ağların kuruluşların ve bireylerin hedeflerine ulaşma kabiliyetlerini artırma potansiyelini vurgulamaktadır. Sosyal ağlar kaynaklara, bilgiye ve fırsatlara erişimi kolaylaştırarak, aktörlerin kritik görev bağımlılıklarını düzenlemelerine ve kolektif eylemin zorluklarıyla başa çıkmalarına yardımcı olur. Bu sayede, sosyal ağların bireysel ve örgütsel eylemler üzerinde olumlu bir etkisi bulunmaktadır (Gargiulo ve Benassi,1999).

Sosyal sermayenin önemli bileşenlerinden biri olan toplumsal normlar ve değerler, organ bağışçılığını doğrudan şekillendiren temel faktörlerdendir. Toplum içinde organ bağışının etik, sosyal ve ahlaki bir sorumluluk olarak kabul edilmesi, bireylerin bu konuda daha istekli olmasına katkıda bulunur. Putnam (2000), toplumsal normların ve değerlerin bireylerin davranışlarını nasıl yönlendirdiğini ve bu normların yaygın olduğu toplumlarda organ bağışçılığının daha yüksek olduğunun altını çizmektedir. Toplumsal normlar, bireylerin organ bağışına yönelik tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkileyerek, organ bağışçılığının yaygınlaşmasına olanak tanımaktadır.

3.3. Normlar ve Değerler

Toplumsal hayatta, şahıslar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve toplumu bir arada tutan önemli sosyolojik mekanizmalardan biri, ahlaki yargı ve standartları oluşturan normlardır. Başka bir deyişle, normlar toplumun içselleştirdiği ahlaki değerlerin bir yansımasıdır. Normların sosyal sermaye sürecine katılması, insanların kendi çıkarlarından vazgeçmeyi öngören bir biçimde toplumun yararına hareket etmelerinden kaynaklanır. Sosyal destek, onur, statü gibi ödüllerle desteklenen normlar, şahısların kamu yararını gözetmelerini gerektirir ve bireyler arasındaki bağları güçlendirir (Şavkar, 2011).

Putnam'a göre, normlar düzenli bir toplum olma aşamasına katkı sağlayabilir. Bu katkı, toplumu oluşturan bireylerin kurallara uyulması gerektiği beklentisiyle gerçekleşebilir. Bu beklentinin, sosyal sermayenin sürdürülmesini ve üretimini kolaylaştırabileceği belirtilmektedir. Coleman'a göre, bir toplumda toplumsal hayata yön veren normlar belirleyici bir faktörse, o toplumda sosyal sermaye oluşturulabilir ve sürdürülebilir. Bireylerin katıldığı ağların durumu da sosyal sermaye üretiminde kritik bir

rol oynar. Zira ağlar dışa açık değilse ise o ağa dahil olan şahısların kendi ilerinde söz konusu ağın temel normlarına uyma olasılığı yüksektir. Bu durumu güven unsuru güçlendirir (Uğuz, 2010). Geleneksel davranış kuralları, bireylerin diğer insanlarla ilişkilerini düzenleyen, kapalı ya da açık bir şekilde görülebilen normlar olarak tanımlanabilir. Toplumdaki bireyleri ahlaki eylemlere yönlendiren normlar, sosyal sermaye bağlamında önemli bir rol oynarlar nkn etkili yaptırımlarıyla toplumsal düzeni sağlarlar. Normların sosyal sermaye oluşturma kapasitesi, bireylerin kendi çıkarlarından vazgeçerek toplumun genel yararını gözetmeye istekli olmalarıyla mümkün olabilir. Toplumda, bireylerin doğru ve yanlış tutum ve davranışlarına yönelik ödüllendirme veya cezalandırma biçiminde kendini gösteren normlar, kişiler arası ilişkilerde doğru ve yanlış ifadelerin anlam kazanmasını sağlamaktadır (zdilli, 2024).

Putnam (1993), normların genellikle yazılı olmayan ve gruplar içinde ortak kabul gören kurallar bütününü olduğunu ifade etmiş ve bu normların, sosyal amaçlar doğrutusunda uzlaşma sağlanarak sosyal hayatın verimli ve etkin bir şekilde sürdürülmesine katkı sağlayacağını belirtmiştir (Gnkr, 2016). Putnam' a göre özellikle karşılıklılık ilkesine dayanan sosyal normlar, önemli sosyal sermaye faktörleridir. Karşılıklılık, bireyin eylemlerinin sonuçlarının bilincinde olmasını ifade eden bir kavramdır. Norm anlamında karşılıklılık, toplumun sosyal sermaye düzeyinin yükselmesiyle birlikte, toplu eylem ve katılım aracılığıyla problemlerin daha verimli ve etkin bir şekilde üzülmesine olanak tanımaktadır. Putnam (1993), karşılıklılık normunu kısa dönemde özverinin ardında yatan temelinde uzun vadeli kişisel çıkarların bulunduğu bir bileşim olarak tanımlamaktadır (Lińánand Santos, 2007).

Sosyal sermaye perspektifinden kayda değer olan bireysel normlardan çok sosyal normlardır. Sosyal normlar, “toplum tarafından tutumların, değerlerin, inançların ve davranışların uygun veya uygun olmadığını göstermeye yarayan durumlardır”. Coleman'a göre, sosyal sermaye bireyler arası ilişkilerin düzenlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Coleman, 1990). Sosyal normlar, güven unsuruyla birlikte şahısların daha kolay iletişime geçmelerine, işbirliği yapmalarına ve ortak deneyimler oluşturmalarına imkan tanımaktadır. Sosyal normlar yapı itibarıyla donuk ve sabit kalıplar değildir. Tam tersine, ait oldukları toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenen, evrilen ve yeni normların oluşumuna izin veren, gelenekselleşme sürecini sürdüren dinamik bir yapıdadırlar (zdilli, 2024).

Bir normun varlığı ve etkinliği, güçlü bir sosyal sermaye biçiminin oluşmasını sağlar. Bu bağlamda güçlü normların etkileri şu şekildedir (Coleman, 1988):

- Etkili normlar suçu engelleyerek, bir şehirde insanların gece dışarıda özgürce dolaşmalarını ve yaşlıların evlerinden korkmadan ayrılmalarını sağlar.
- Bir toplumda, okul başarısı için etkili ödüller sunan normlar, okulun görevini önemli ölçüde kolaylaştırır.
- Normlar, ticari ve sosyal işlem maliyetlerini azaltmada önemli bir rol oynamaktadır.
- Grup üyelerinin hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktadır.
- Toplumsal normlar, bireysel faydadan ziyade toplumsal faydayı öne çıkarır.
- Toplumun ortak değerlerinden meydana gelen normlar bireyler arası ilişkileri güçlendirerek güven hissiyatının artmasını sağlamaktadır.
- Sosyal ağların ve iletişimin devamlılığının temini noktasında etkili olmaktadır.

3.4. Organ Bağışında Gönüllülük ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), kamu yararı odaklı faaliyet gösteren, kâr amacı gütmeyen, problemlerin çözümüne katkı sağlayarak toplumsal çeşitliliği ve katılımcılığı teşvik eden, demokratik işleyişe sahip, bürokratik ağırlıklardan uzak, gönüllü bireylerin bir araya gelmesiyle meydana gelen örgütlenmelerdir (Özdiilli, 2024). Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), vakıflar ve dernekler gibi kurumsal yapılar, bağış, hayırseverlik, gönüllülük, saygı, sosyal sorumluluk, toplumsal miras ve çevre gibi geniş kapsamlı faaliyetler yürütmektedirler. Bu yapıların ortak bir amacı gerçekleştirmek için gönüllü olarak katılım sağlayan bireyler tarafından desteklenmesi, sosyal sermaye birikimine katkıda bulunur ve topluma yönelik faydalı işler yapılmasına olanak tanır. STK'lar, bireyler arası etkileşimi teşvik ederek sosyal sermaye açısından kritik bir rol oynamaktadır. Ayrıca, STK'lar ile devletin iş birliği, kamu hizmetlerinin etkinliğinin artmasına, devlet politikalarının daha kaliteli ve çözüm odaklı hale gelmesine katkı sağlar. Bu iş birliği, toplumsal fayda üretiminde ve sosyal sermaye birikiminde önemli yararlar sağlamaktadır (Akman, 2018).

Sivil toplum kavramı hem siyasi hem de sosyolojik boyutlarıyla incelenmiş ve toplumların gelişmişlik düzeyini belirlemede önemli bir ölçüt olarak kullanılmıştır. Son yıllarda, Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK'lar) sosyal sermaye üretimine olan katkılarıyla ön plana çıkması, bu kuruluşlara

olan ilgiyi yeniden artırmıştır. Sosyal sermaye, toplumların gelişmişliğini artıran, kuruluşları daha güçlü kılan ve sivil toplumları harekete geçiren bir değer olarak kabul edilmektedir (Bourdieu, 1986; Coleman, 1990; Putnam, 1993). Dolayısıyla, STK'ların sosyal sermaye üretimindeki rolü hem toplumsal ilerlemenin sağlanmasında hem de sivil toplumun güçlenmesinde kritik bir öneme sahiptir.

Sosyolojik perspektiften bakıldığında, sosyal sermaye sosyal örgütler içinde ortaya çıkar ve bu örgütlerin devamlılığını sağlamada kritik bir rol oynar. Sosyal birlikteliklerin hedeflerine ulaşabilmesi, sosyal sermayenin temel unsurları olan karşılıklılık ve güven normlarının etkinliği ile işbirliği ve iletişim ağlarının varlığına dayanır. Bu durum, Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK'lar) sosyal sermaye açısından önemini açıkça ortaya koymaktadır. Sosyolojik yaklaşıma göre sosyal sermaye; ortak değerler, normlar, gayriresmi ağlar ve bireylerin ortak amaç doğrultusunda işbirliği yapabilmesine imkan tanıyan birliktelikler olarak tanımlanır. Bu nedenle, sivil toplum yapısının gelişmiş olduğu topluluklarda sosyal sermaye düzeyinin de yüksek olması beklenmektedir. Dolayısıyla, sivil toplum, sosyal sermayenin önemli kaynaklarından biri olarak büyük önem taşımaktadır (Erselcan, 2009).

Organ bağışında gönüllülük ve sivil toplum kuruluşlarının rolü, dikkate değer bir öneme sahiptir. Sivil toplum kuruluşları, resmî kurumlar haricinde ve onlardan bağımsız olarak çalışan; sosyal, politik, kültürel, çevresel ve hukuki amaçlar doğrultusunda ikna ve eylemlerde bulunan; çalışanlarını ve üyelerini gönüllülük esasına göre kabul eden; kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini üyelik ödemeleri ve bağışlar ile sağlayan kuruluşlar olarak tanımlanabilir (Karataş, 2014). Sivil toplum kuruluşları, bürokratik olmayan yapıları ve katılımcı yaklaşımı benimsemeleri sayesinde bireylerin karar alma süreçlerine katılımını sağlar. Bu şekilde, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetimin oluşturulmasına katkıda bulunurlar (Emini, 2013). Özellikle organ bağışı gibi hayati bir konuda sivil toplum kuruluşlarının rolü büyük önem taşır. Bu kuruluşlar, bilgilendirme, farkındalık oluşturma, eğitim faaliyetleri ve kampanyalar aracılığıyla organ bağışı konusunda toplumu bilinçlendirerek bağışçı sayısını artırabilirler. Aynı zamanda organ bağışıyla ilgili politika belirleme sürecinde de etkin bir rol oynayarak toplumsal farkındalığı artırabilirler. Örneğin, Tokat İl Sağlık Müdürlüğü'nün "Cana Can Katin" kampanyası, organ bağışı konusunda toplumu bilinçlendirmek için eğitim faaliyetleri, bilgilendirme toplantıları, afişler, broşürler ve yerel radyo ve televizyon programları aracılığıyla topluma ulaşmıştır. Yapılan organ bağışı çalışması kampanyası sonucunda, kampanya öncesi döneme göre organ bağışlarının ciddi oranda (%72) arttığı tespit edilmiştir (Bulut vd., 2015).

3.5. Bilgi Akışı ve Farkındalık

Bilgi akışı, sosyal ağlar üzerinden bilgi ve kaynakların paylaşımını ifade eder. Etkin bilgi akışı, bireylerin ve grupların fırsatları değerlendirmesini ve sorunları çözmesini kolaylaştırır. Sosyal sermayenin kalitesini artıran kritik bir unsurdur. Medya, bilgi akışının temel araçlarından biridir ve toplumsal konular hakkında farkındalık yaratmada kritik bir rol oynar. İnsanlar, medya aracılığıyla toplumsal olaylar, normlar ve değerler hakkında bilgi edinirler. Bu bilgi akışı, bireylerin toplumsal katılımını artırabilir ve sosyal ağların genişlemesine katkıda bulunabilir.

Yapılan araştırmalar, medyanın organ bağışi konusunda kritik bir bilgi kaynağı olarak görüldüğünü göstermektedir. Organ bağışi bağışın faydaları, ihtiyacı ve gerekçeleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmede gazeteler, dergiler, televizyon ve internet en etkili araçlar olarak öne çıkmaktadır (Sungunay ve Yağcı, 2023). Medya, gündem belirleyerek bireylerin belirli bir konu veya olay hakkında düşünmelerine yön verir. Medyanın gündem belirleme gücü, birçok araştırmada incelenmiş ve deneysel çalışmalarla doğrulanmıştır (Cohen, 1963; McCombs ve Shaw, 1972). Medya, ele aldığı olay ve konuların belirli yönlerini vurgulayarak ve çerçeveleme yaparak bireylerin bu noktalara yoğunlaşmasını sağlar (Entman, 1993). Bu sebeple, organ bağışının bir halk sağlığı sorunu olarak ele alınmasında, toplumun bilgilendirilmesinde medyanın haberleri nasıl sunduğu ve nasıl çerçevelediği önemli bir rol oynamaktadır (Sungunay ve Yağcı, 2023). Organ bağışına yönelik yanlış veya eksik haberlerin toplumda yarattığı güvensizliği azaltmak için, beyin ölümünden organ nakline kadar oluşan sürecin medyada detaylı ve açık bir şekilde sunulmasının yararlı olabileceği vurgulanmaktadır (Gülsoy vd., 2021: 479). Kitle iletişim araçlarının organ bağışi kararları üzerindeki etkisinin, haber dilinin ve kullanılan metaforların doğrudan etkisiyle ilişkilendirildiği belirtilmektedir. İnsanların zihinsel yapılarında olumlu bir algı oluşturarak organ bağışıyla ilgili endişe, korku, yanlış anlama ve eksik bilgilerin giderilmesine yönelik sürecin başlangıcından itibaren, medyanın sahip olduğu araçlarla daha etkili bir şekilde başa çıkabileceği öngörülmektedir (Sungunay ve Yağcı, 2023). Kılıçarslan ve Eriş'in (2019) yaptığı ankete göre, 294 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada, organ bağışi hakkında yapılan bilgilendirmenin hangi araçla yapılmasının daha faydalı olacağına yönelik soruya katılımcıların %65,3'ünün "haberler" cevabını verdiği belirlenmiştir. Bu bulgu, toplumun organ bağışına dair farkındalığının artırılmasında medyanın daha etkin bir şekilde kullanılması gerektiği önerisini desteklemektedir.

Şekil 1.1. Sosyal Sermayenin Organ Bağışçılığı Üzerine Etkisi

Kaynak: Schmeets vd. (2021)

4. Organ Bağışçılığını Artırmak İçin Stratejiler ve Öneriler

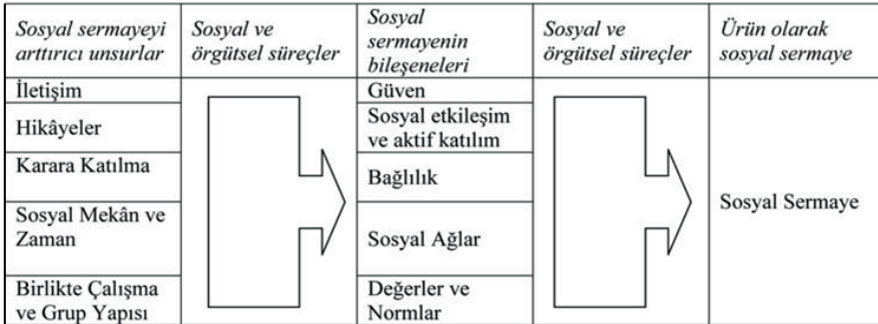
4.1. Sosyal Sermayenin Oluşturulması

Sosyal sermayeden beklenen etkilerin süreklilik kazanabilmesi açısından, sosyal sermayenin artırılmasının zarurîyeti ortaya çıkmıştır. Bunun yolu da sosyal sermaye faktörlerini geliştirmek ve işlevsel olmayı sağlayacak adımları

atmaktır. Sosyal sermayeyi arttırmada kurumsal manada yöneticilere ve hükümetlere büyük işler düşmektedir. Devletler, sosyal sermayeyi oluşturmak için bir dizi olumlu adım atabileceği gibi, zamanda mevcut olan sosyal sermayeyi azaltan faaliyetleri engelleyebilir. Ancak, devletlerin çeşitli sermaye biçimlerini doğrudan oluşturmak için belirgin araçlara sahip olmadığı da bir gerçektir. Sosyal sermaye, gelenek, din, hükümetin kontrolü dışında yer alan diğer unsurlar ve tarihsel tecrübelerin yan ürünüdür. Sosyal sermayenin güçlendirilmesinde, hükümetlerin akabinde kurumsal seviyede yöneticilere de önemli görevler düşmektedir. Sosyal sermaye üretimine direkt olmasa da dolaylı olarak birtakım etkileri olabilmektedir. Yöneticilerin, sosyal sermayeyi beslemek ve korumak için gösterdikleri çaba, sosyal sermayenin gelişimine ve güçlenmesine katkıda bulunacaktır. Bu hususlardan biri, devletin adil bir yapı oluşturarak, yaşam ve mülkiyet güvenliğini temin etmesi ve sosyal etkileşimi artırmasıyla birlikte güven duygusunu güçlendirerek sosyal sermayeyi pekiştirmesidir (Şavkar, 2011).

Sosyal sermaye kavramının geliştirilebileceği konusunda genel bir fikir birliği mevcuttur. Ancak, sosyal sermayenin devletin rolüyle geliştirilmesi konusunda bazı tartışmalar bulunmaktadır. Kurumsal perspektiften bakıldığında, kamu politikaları ve devletin diğer müdahale araçları, sosyal sermayenin hem oluşturulması hem de geliştirilmesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu perspektife göre, devlet sosyal sermayeyi hem oluşturabilir hem de geliştirebilir. Bu süreçte, devletin sağlaması gereken öncelikli koşullar bulunmaktadır. Bunların başında demokratik bir ortamın tesisi gelmektedir. Eğer bir toplumda yerleşik bir demokrasi mevcut değilse, bireylerin kendilerini ifade etmeleri ve geliştirmeleri zorlaşmakta, yeni ağlara katılım sağlanamamakta ve kolektif hareketle sosyal ağların güçlendirilmesi mümkün olamamaktadır (Akyüz, 2023).

Şekil 2. Sosyal Sermayenin Oluşumu

Kaynak: Şavkar, (2011)

Yüksek sosyal sermayeye sahip toplumların, organ bağışçılığı hususunda daha yüksek seviyelere ulaşma eğiliminde oldukları görülmektedir. Sosyal sermaye, bireyler arasında işbirliği ve güveni teşvik ederek, organ bağışının sosyal ve etik olarak kabul edilmesini temin ederek, organ bağışçılığı oranlarını artırmaktadır. Bu ilişki, sosyal sermayenin geliştirilmesinin organ bağışçılığı üzerine teşvik edici mahiyette stratejik bir yaklaşım olarak incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Sosyal sermayenin meydana getirilmesi, organ bağışçılığının artırmasını hayati bir etmendir. Güven, toplumsal normlar ve değerler, sosyal ağlar ve bilgi paylaşımı, sivil angajman ve toplumsal destek gibi sosyal sermayenin unsurları, bireylerin organ bağışına yönelik tutum ve davranışlarına pozitif yönde etkilemektedir. Bu bağlamda, sosyal sermayenin güçlendirilmesi, organ bağışçılığının teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması bakımından büyük önem taşır.

4.2. Sosyal Sermayenin Güçlendirilmesi

Sosyal sermaye kavramının potansiyel geliştirilebilirliği konusunda genel bir konsensüs bulunmakla birlikte, devletin bu sürece müdahalesi hususunda çeşitli tartışmalar mevcuttur. Kurumsal bir bakış açısından ele alındığında, kamu politikaları ve devletin diğer müdahale araçları sosyal sermayenin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu görüşe göre, devlet hem sosyal sermayeyi inşa edebilir hem de bu sermayeyi güçlendirebilir. Ancak bu hedefe ulaşabilmek için devletin sağlaması gereken belirli koşullar bulunmaktadır. Bunların başında demokratik bir ortam gelmektedir. Bir toplumda demokratik olgunluk eksikse, bireylerin kendilerini ifade etme ve geliştirme olanakları kısıtlanmakta, yeni ağlara katılımı sağlama ve sosyal ağları güçlendirme çabaları da sınırlı kalabilmektedir. Demokratik bir ortamın oluşturulması akabinde, devletin temin etmesi gereken diğer önemli hususlar içerisinde gelir dağılımının adil olması, zararlı ayrımcılığın azaltılması ve toplum içinde güven ortamının sağlanması bulunmaktadır (Tüysüz, 2011).

Gelir dağılımının dengesiz olduğu toplumlarda, sınıflar arasında güvenin erozyona uğradığı gözlemlenmektedir. Bu durum, toplumsal çatışmalara yol açabilmektedir (Karagül, 2022). Bu sebeple, adil gelir dağılımının sosyal sermayeyi artırıcı etkisi olduğu gibi, düşük sosyal sermayeye sahip toplumlarda gelir dağılımının adaletsiz olduğu ve eğitim seviyesinin düşük seyrettiği ifade edilebilir. Devletin bu bağlamda doğrudan müdahale edebileceği alanlardan biri, yoksul kesimin gelirini artırıcı ve üst gelir grubu ile alt gelir grubu arasındaki makasın kapanmasını sağlayıcı ekonomi

politikalarının hayata geçirilmesidir. Sosyal bütünleşmeyi desteklemenin bir yolu, düşük gelirli grupların sosyal ağlara katılımını teşvik etmek için sosyal birlikteliklere finansal destek sağlamaktır. Devlet, vergi indirimleri veya diğer yöntemlerle kâr amacı gütmeyen gönüllü birlikleri destekleyerek, dezavantajlı grupların toplumsal hayata entegrasyonunu kolaylaştırabilir. Üçüncü olarak, etnik ve sınıfsal ayrımcılığı azaltarak “Milli Birlik” kavramını topluma yerleştirmek, sosyal sermayenin gelişimine katkı sağlar. Sosyal farklılıkların tehdit olarak algılanmaması da sosyal bütünlüğün sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Milli birlik duygusu güçlü olan ülkelerde, insanlar bilmedikleri bir kişiye bile en azından tarafsız bir gözle bakabilirler. Bu şekilde, düşük sosyal sermayeli toplumlarda ise ayrımcılık endişe verici boyutlara ulaşabilir (Tüysüz, 2011).

Devletin sosyal sermayeyi artırma araçlarından biri, adalet sisteminin etkin bir şekilde işlemlerini sağlamaktır. Toplum içinde haksızlığa uğrayan bireylerin güvenebileceği ve haklarını arayabileceği otorite, adli mercilerdir. Sağlıklı işleyen bir adalet sistemi, insanların haklarını savunabilmesini ve toplumlarına, siyasi sistemlerine olan bağlılıklarını hissetmelerini sağlar. Aksi takdirde, toplumda gerekli güven ortamının kaybolmasıyla birlikte sosyal sermaye için gereken temel unsurlar zedelenebilir ve bu durum sosyal çözümlere yol açabilir (Karagül ve Masca, 2005).

Fukuyama’ya göre, sosyal sermayenin güçlendirilmesinde devletin kritik bir rolü bulunmaktadır. Devlet, eğitim aracılığıyla sosyal sermayenin oluşturulmasında doğrudan sorumluluk taşır. Eğitim ve öğretim kurumları, bireysel yetkinliklerin yanı sıra toplumsal normların ve etik kuralların da topluma kazandırılmasında etkilidir. Örneğin, doktorlar tıbbi bilgilerinin yanı sıra Hipokrat yeminini ve etik prensipleri de öğrenirler. Devlet, rüşvet ve yolsuzluk gibi sorunlarla mücadele edebilmek için bürokratlarını eğitmeli ve yetiştirmelidir. Adalet ve hukukun üstünlüğü gibi kavramların toplumdaki önemi, yine devlet tarafından korunmalıdır. Mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve toplum güvenliğinin sağlanması gibi temel görevleri etkin bir şekilde yerine getirerek, devlet sosyal sermayenin geliştirilmesinde asli rolünü yerine getirecektir. Aksi takdirde, yasa dışı mafya gibi örgütlenmeler ortaya çıkabilir. Bu tür yasa dışı yapılanmalar, toplum içinde güven ve işbirliği duygularının zedelenmesine yol açabilir (Fukuyama, 2005).

Organ bağışçısı olma kararının bağlamsal belirleyicilerinin, özellikle sosyal sermaye gibi unsurların daha iyi anlaşılması adına, kolektif eylem olasılığını artırırken, karşılıklılık ve iş birliği normlarını teşvik etmek suretiyle organ bağışını artırma çabalarını güçlendirebilmektedir. Ayrıca, bu anlayış kaçınmacı davranışların maliyetlerini de artırarak organ bağışı süreçlerini

daha etkin kılmaktadır (Ladin vd., 2015: 609). Schmeets ve Peters (2021: 863) yaptıkları çalışmada, sosyal sermayenin organ bağıışı üzerindeki etkisini araştırmaktadır. 2012-2017 dönemi 12 yaş üstü popülasyonu kapsayan çalışma sonuçlarına göre bireysel sosyal sermaye arttıkça kayıtlı organ bağıışçılarında doğrusal bir artış olduğunu tespit edilmiştir. Brown ve Ferris (2007:85) yaptıkları çalışmada, sosyal sermayenin hayırseverlik üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Yapılan çalışmada, Sosyal Sermaye Topluluk Kıyaslama Anketi'yle toplanan bireylerin sosyal sermayenin çeşitli boyutlarındaki yerleşikliklerine dair kapsamlı bilgilere dayanarak, veri üzerinden faktör analizi ile iki sosyal sermaye ölçüsü elde edilmiştir. Bunlardan biri bireylerin dernek ağıları ile ilgilidir; ikincisi ise diğerlerine ve topluma duyulan güven ile ilgilidir. Çalışma sonucunda, bireylerin cömertliğini açıklamada sosyal sermayenin önemini vurgulanmaktadır. Ayrıca, sosyal sermaye bağıış yapma denklemlerine dahil edildiğinde, insan sermayesinin (eğitim) ve dindarlığın doğrudan etkilerini azalttığı görülmüştür. Sharp ve Randhawa (2016) çalışmalarında, İngiltere'de organ bağıışçısı olma istekliliğine dair yeni teorik içgörüler oluşturmak için sosyal sermaye teorisini kullanarak Polonyalı göçmen topluluğunu bir vaka çalışması olarak ele almaktadırlar. Küçük gruplar halinde gerçekleştirilen çalışmalara otuzbir kişi katılmıştır. Araştırma, ölü organ bağıışı, din ve Mauss'un hediye değişim teorisini arasındaki ilişkileri incelediği için temel teori metodolojisi kullanılmış ve bu süreçte ana tema olarak sosyal sermaye kavramı kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, katılımcıların İngiltere'de hem sosyal ağılarının içinde hem de dışında bulunan kişilere organ bağıışında bulunmaya istekli oldukları görülmüştür. Bu durumun sebebi olarak ise, İngiltere'de ki genel göçmenlik deneyimleri ve aidiyet duygusu hissedip hissetmediklerinden etkilenme olarak belirtilmiştir. Mossialos vd. (2008) çalışmalarında, ülke düzenlemeleri, bireylerin düzenleyici ortama dair farkındalıkları, sosyal etkileşimler ve sosyo-demografik belirleyicilerin, bireylerin kendi organlarını veya bir akrabasının organlarını bağıışlama istekliliğini nasıl etkilediğini inceleyerek organ bağıışı oranlarını etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Çalışma sonucu, bireylerin kendi organlarını bağıışlama olasılıklarının, bir akrabasının organlarının bağıışlanmasına rıza göstermelerinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Her iki karar da düzenlemeler (varsayılan rıza), düzenlemelerden haberdar olma ve ciddi bir sorun durumunda başkalarına güvenebilme gibi sosyal etkileşimlerden (karşılıklılık) etkilenmektedir. D'Alessandro vd. (2012) üniversite öğrencilerinin organ bağıışı için sosyal destek katalizörleri olabileceğini ve sosyal, bilişsel ve tutumsal boyutların organ bağıışı kaydını nasıl etkilediğini incelemişlerdir. Toplamda 317 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen araştırmada, çevrimiçi bir anketle ulusal

bir öğrenci örgütü üyelerinden toplam 1800 yanıt alınmıştır. Bulgular, organ bağışının faydalarına ilişkin algılar ve özgeci nedenlerin organ bağışı üzerinde en büyük etkiye sahip olduğunu gösterirken, katılımcıların organ bağışçısı olmak için nasıl kayıt yapılacağı konusundaki bilgilerinin, bağışçı kayıt durumu için ön planda boyutta olduğunu göstermiştir. Ayrıca, sosyal tabanlı iletişimlerin hem destek hem de bağışçı kaydı için bir diğer etmen olduğu gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, öğrenci örgütüyle 18 aylık bir sosyal medya kampanyası başlatılmış ve kampanya kapsamında 20.421 web sitesi ziyaretçisi, 4473 Facebook üyesi, 1189 YouTube video gönderisi ve 164.000 görüntüleme elde edilmiştir. Bu kapsamda, 19.623 kişinin bir eyaletin organ bağışı kayıt sayfasına gitmeleri sağlanmış ve 9.000 organ bağışı kaydı belgelenmiştir. İlaveeten, öğrenci örgütü içinde organ bağışı kaydının %28 arttığı tespit edilmiştir.

5. Sonuç

Sosyal sermaye, toplumsal bağlar, güven ve karşılıklı yardımlaşma ağları üzerinden organ bağışçılığına yönelik olumlu tutum ve davranışların yayılmasını sağlamaktadır. Araştırma bulguları, yüksek sosyal sermayeye sahip toplumlarda organ bağışı oranlarının daha yüksek olduğunu ve bireylerin organ bağışı konusunda daha istekli ve bilinçli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, sosyal sermayenin geliştirilmesine yönelik stratejiler organ bağışçılığının artırılmasında etkili olabilir. Toplumda güven duygusunu pekiştiren, bireyler arasında güçlü ilişkiler kuran ve toplumsal dayanışmayı artıran programlar, organ bağışına yönelik farkındalığı ve bağış yapma istekliliğini artırabilir. Özellikle, aileler, arkadaş grupları ve topluluklar arasında organ bağışı hakkında açık iletişim ve bilgi paylaşımı teşvik edilmelidir. Ayrıca, medya ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yapılan kampanyalar, sosyal sermayenin artmasına ve organ bağışçılığının toplum genelinde benimsenmesine katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak, organ bağışçılığının artırılması hedeflendiğinde, sosyal sermayenin gücünden faydalanmak büyük önem taşımaktadır. Politikalar ve kampanyalar, toplumun sosyal yapısını güçlendirecek şekilde tasarlandığında, organ bağışı oranlarının da buna paralel olarak artması beklenmektedir. Bu çalışma, sosyal sermayenin organ bağışçılığı üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koyarak, bu alanda yapılacak gelecekteki çalışmalar ve uygulamalar için önemli bir referans noktası sunmaktadır.

Kaynaklar

- “Her Bağış, Yeni Bir Hayattır” (2016). Sağlık Bakanlığı. <https://www.saglik.gov.tr/TR-2635/her-bagis-yeni-bir-hayattir.html>.
- Abdioğlu, H., & Yavuz, S. (2013). İşletmelerde Sosyal Sermayenin Ölçümlenmesi ve Raporlanmasına Yönelik Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(1), 25-56.
- Akman A. Z. (2018). Sosyal sermaye kavramı bağlamında “Sivil toplum kuruluşları”. *İdarecinin Sesi*, 28-29.
- Akyüz, R. (2023). Güvene yol açan faktörlerden biri olarak sosyal sermaye (Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi)
- Alpar, Güray. (2014). Antropolojik bakış açısıyla stratejik dünya tarihi, *Palet Yayınları*.
- Argan, M. T. (2007). Organ Bağışını Artırmada Sosyal Pazarlama Yaklaşımı: Organ Bağışına Yönelik Bir Tutum Araştırması. (Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi).
- Aydemir, M. A., & Tecim, E. (2012). Türk toplumunda aile ve dinin sosyal sermaye potansiyeli. *Selçuk üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi* (28), 43-59.
- Başerer, D. (2021). Örnek Olay Üzerinden Mantıksal ve Eleştirel Bakış Açısı. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(37), 4702-4720. <https://doi.org/10.26466/opus.872707>
- Bear, B. (2000). College students’ perspectives and attitudes on organ donation: Ethnic and cultural differences. *California School of Professional Psychology-Berkeley/Alameda*.
- Bourdieu, P. (1985). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood.
- Brown, E., & Ferris, J. M. (2007). Social Capital and Philanthropy: An Analysis of the Impact of Social Capital on Individual Giving and Volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 36(1), 85-99. doi:10.1177/0899764006293178
- Building Social Bonds (2018, April). NIH News in Health. <https://newsinhealth.nih.gov/2018/04/building-social-bonds>.
- Bulut, Y.E., Çıtıl, R., Önder, Y., Erol, G.A., ve Eğri, M. (2015). Tokat İlinde Düzenlenen “Cana Can Katın” Kampanyasının Organ Bağışına Etkisi.
- Burt, R. S. (2009). The contingent value of social capital. In *Knowledge and social capital* (pp. 255-286). Routledge.
- Cohen, B. C. (1963). *The Press and Foreign Policy*. New Jersey, Princeton University Press.

- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*, 94, 95-120.
- Coleman, J. S. (1994). Foundations of social theory. *Harvard university press*.
- D'Alessandro, A. M., Peltier, J. W., & Dahl, A. J. (2012). The impact of social, cognitive and attitudinal dimensions on college students' support for organ donation. *American Journal of Transplantation*, 12(1), 152-161.
- Douwes, Renate & Stuttaford, Maria & London, Leslie. (2018). Social Solidarity, Human Rights, and Collective Action: Considerations in the Implementation of the National Health Insurance in South Africa. *Health and human rights*. 20. 185-196.
- Drew, C. (2022, December 14). Herschi's Social Bond Theory: Examples, Strengths, Criticism. Helpful Professor. <https://helpfulprofessor.com/hirschis-social-bond-theory/>
- Edwards, M. (2024, February 4). Easy Sociology. <https://easysociology.com/general-sociology/understanding-social-bonds-in-sociology/>
- Efil, S., Parlak, E., & Türen, S. (2023). Yoğun Bakım Hemşirelerinin Organ Bağışı Tutumlarının Belirlenmesi. *Akdeniz Tıp Dergisi*, 9(3), 309-316. <https://doi.org/10.53394/akd.1061100>
- Efil, S., Şişe, Ş., Üzel, H., Eser, O. (2013). Afyon İlinde Halkın ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Çalışanlarının Organ Bağışı Konusuna İlgilerinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 361-384.
- Emini, F. T. (2013). Sivil Toplum kuruluşlarının politika belirleme sürecindeki rolü: TÜSİAD örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (36).
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of communication*, 43(4), 51-58.
- Eren, Z., (2021). Toplumsal Davranışın Etmen Temelli Modellemesi: Organ Bağışı Örneği (Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi).
- Erselcan, F. (2009). Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Sivas, Kayseri, Yozgat Bölgesinde Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi).
- Field, J. (2006). Sosyal Sermaye. *İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Fukuyama, F., & Capital, S. (1995). the Global Economy. *Foreign Affairs*, 74(5), 89-103.
- Gargiulo, M., & Benassi, M. (1999). The dark side of social capital. In *Corporate social capital and liability* (pp. 298-322). Boston, MA: Springer US.
- Gerşil, G. S., & Aracı, M. (2011). Sosyal Sermayenin Güven Unsurunun İşgörenlerin Performansı Üzerine Etkileri. *Çalışma Ve Toplum*, 1(28), 39-74.

- Gilson, L. (2003). Trust and the development of health care as a social institution. *Social science & medicine*, 56(7), 1453-1468.
- Göz, F., ve Güreli, Ş. (2007). Yoğun Bakım Hemşirelerinin Organ Bağışı İle İlgili Düşünceleri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(5), 77-88.
- Gülsoy, K. Y., Orhan, S., & Kutluhan, S. (2021). Organ Bağış Ve Nakline Yönelik Tutum Ve Davranışlar. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 22(6), 479-487. <https://doi.org/10.18229/kocatepetip.782817>
- Güneş, M. (2020). Toplumsal Dayanışma İçin “Güven” İn İnşasında Kamu Kurumlarının Sorumluluğu. *SDE Akademi Dergisi*, 1(1), 56-86.
- Günkör, C. (2016). Öğretim elemanlarının sosyal sermaye ve eğitim ortamına ilişkin algıları: Gazi Eğitim Fakültesi Örneği. (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi).
- Hirschi, T. (1969). Causes of delinquency. *University of California Press*.
- Karagül, M., & Masca, M. (2005). Sosyal sermaye üzerine bir inceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37-52.
- Karataş, A. (2014). Toplumda çevre bilincinin yaygınlaştırılmasında sivil toplum kuruluşlarının rolü: türkiye örneği. *Electronic Turkish Studies*, 9(2).
- Kılıçarslan, M., & Eriş, H. (2019). Üniversite öğrencilerinin organ ve doku bağışı hakkındaki görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(70), 838-851.
- Knoke, D. (1999). Organizational networks and corporate social capital. In *Corporate social capital and liability* (pp. 17-42). Boston, MA: Springer US.
- Kurt, Ü. (2003). “Karar Verme Sürecinde Yöneticilerin Kişilik Yapılarının Etkileri”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi).
- Ladin, K., Wang, R., Fleishman, A., Boger, M., & Rodrigue, J. R. (2015). Does social capital explain community-level differences in organ donor designation?. *The Milbank Quarterly*, 93(3), 609-641.
- Lappé, F. M., & du Bois, P. M. (1997). Building social capital without looking backward. *National Civic Review*, 86(2), 119-128. <http://doi.org/10.1002/ncr.4100860205>
- Leana, Carrie ve Van Buren Harry J. (1999). Organizational social capital and employment practices. *Academy of Management Review*, 24(3), 538-546.
- Liñán, F ve Santos, F. J. (2007). Does social capital affect entrepreneurial intentions? *International Atlantic Economic Society*, 13, 443-453.
- Lwin, M. O., Williams, J. D., & Lan, L. L. (2002). Social Marketing Initiatives: National Kidney Foundation’s Organ Donation Programs in Singapore. *Journal of Public Policy & Marketing*, 21(1), 66-77. <https://doi.org/10.1509/jppm.21.1.66.17613>

- Martínez-López, M. V., McLaughlin, L., Molina-Pérez, A., Pabisiak, K., Primc, N., Randhawa, G., ... & Delgado, J. (2023). Mapping trust relationships in organ donation and transplantation: a conceptual model. *BMC Medical Ethics*, 24(1), 93.
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public opinion quarterly*, 36(2), 176-187.
- Mossialos, E., Costa-Font, J., & Rudisill, C. (2008). Does organ donation legislation affect individuals' willingness to donate their own or their relative's organs? Evidence from European Union survey data. *BMC health services research*, 8, 1-10.
- Organ Bağışı İle Her Bağış Yeni Bir Hayat (2024, Mayıs), Okan Hastanesi <https://www.okanhastanesi.com.tr/organ-bagisi-ile-her-bagis-yeni-bir-hayat>
- Ozer, A., Ekerbicer, H. C., Celik, M., & Nacar, M. (2010). Knowledge, attitudes, and behaviors of officials of religion about organ donation in Kahramanmaraş, an eastern Mediterranean city of Turkey. *Transplantation proceedings*, 42(9), 3363–3367. <https://doi.org/10.1016/j.transproceed.2010.08.035>
- Özdemir A (2008). Sosyal ağ özellikleri bakış açısıyla sosyal sermaye ve bilgi yaratma ilişkisi: Akademisyenler üzerinde yapılan bir alan araştırması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 81- 102.
- Özdilli, Z. (2024). Girişimcilerin Sosyal Sermaye Düzeyinin Girişimcilerin Kadın Olma Olasılığına Etkisi: Çorum İli İçin Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi).
- Portes, A., & Landolt, P. (2000). Social capital: promise and pitfalls of its role in development. *Journal of Latin American Studies*, 32(2), 529-547.
- Putnam, R. D. (1993). The prosperous community: Social capital and public life. *The American Prospect*, 4, 35-42.
- Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. *Simon and schuster*.
- Radecki, C. M., & Jaccard, J. (1997). Psychological aspects of organ donation: a critical review and synthesis of individual and next-of-kin donation decisions. *Health Psychology*, 16(2), 183.
- Rumsey, S., Hurford, D. P., & Cole, A. K. (2003, December). Influence of knowledge and religiousness on attitudes toward organ donation. In *Transplantation proceedings* (Vol. 35, No. 8, pp. 2845-2850). Elsevier.
- Sağır, C. (2006). Karar verme sürecini etkileyen faktörler ve karar verme sürecinde etğin önemi: Uygulamalı bir araştırma (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi).
- Sanner, M. (1994). Attitudes toward organ donation and transplantation: A model for understanding reactions to medical procedures after death. *Social science & medicine*, 38(8), 1141-1152.

- Schmeets, H., & Peters, F. (2021). The impact of social capital on organ donation: Evidence from the Netherlands. *Social Indicators Research*, 157(3), 863-897.
- Sharp, C., & Randhawa, G. (2016, April). The potential role of social capital in the willingness to be a deceased organ donor: a case study of UK Polish migrants. In *Transplantation Proceedings* (Vol. 48, No. 3, pp. 680-688). Elsevier.
- Siminoff, L. A., Gordon, N., Hewlett, J., & Arnold, R. M. (2001). Factors influencing families' consent for donation of solid organs for transplantation. *Jama*, 286(1), 71-77.
- Şavkar, E. (2011) Sosyal Sermayenin Unsurları ve Ekonomik Kalkınmayla İlişkisi. (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi).
- Tokalak, I., Kut, A., Moray, G., Emiroglu, R., Erdal, R., Karakayali, H., & Haberal, M. (2006). Knowledge and attitudes of high school students related to organ donation and transplantation: a cross-sectional survey in Turkey. *Saudi Journal of Kidney Diseases and Transplantation*, 17(4), 491-496.
- Türkyılmaz, D. (2021). Tıbbi güven ve güvensizlik. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(1), 15-30.
- Uğuz, H. (2010). Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Bir Yaklaşım: Sosyal Sermaye, *Ankara: Orion Kitabevi*.
- Uslaner, Eric M. (2002). "Trust in the Knowledge Society", Social Capital, Cabinet of the Government of Japan, March 24-25: Tokyo, Japan.
- Woodhouse, A. (2006). Social capital and economic development in regional Australia: A case study. *Journal of Rural Studies*, 22(1), 83-94. <http://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.07.003>
- Yurt, B. D., & Şavran, T. G. (2022). Organ Bağışı Sürecinde Dinin Etkisinin Nitel Perspektifle İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 63(2), 867-905.

